МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ СТУДІЙ

УКРАЇНСЬКИЙ МОДЕРНІЗМ ЗІ СТОЛІТНЬОЇ ВІДСТАНІ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск X, спеціальний

Рівне
2001

ББК 83
Л 43
8

У збірнику вміщені статті учасників Всеукраїнської наукової конференції «Український модернізм зі столітньої відстані», що відбулася 26-27 квітня 2001 року в Рівненському гуманітарному університеті. Теми поданих публікацій стосуються актуальних завдань дослідження української літератури кінця XIX - XX століть. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Збірник затверджений ВАК України як наукове видання,
в якому можуть публікуватися результати кандидатських
і докторських дисертацій із філологічних наук

Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету

Редакційна колегія:

доктор філологічних наук, професор ДАВИДЮК В.Ф.
(Волинський державний університет ім. Лесі Українки)

доктор філологічних наук, професор ДЕНИСЮК І.О.
(Львівський національний університет ім. Івана Франка)

доктор філологічних наук, професор ҐОЛОМБ Л.Г.
(Ужгородський національний університет)

доктор філологічних наук, професор МЕЙЗЕРСЬКА Т.С.
(Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова)

доктор філологічних наук, професор ПОЛІЩУК Я.О.
(Рівненський державний гуманітарний університет, *головний редактор*)

доктор філологічних наук, професор ТУРГАН О. Д.
(Запорізький державний університет)

доктор філологічних наук, професор ХРОПКО П.П.
(Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, м.Київ)

доктор філологічних наук, професор ШУЛЬЖУК К.Ф.
(Рівненський державний гуманітарний університет)

Наукові редактори:
кандидат філологічних наук, доцент ТХОРУК Р.Л.
кандидат філологічних наук, доцент ЗАХАРЧУК І.В.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний

деформації дійсності, акцентуючи не на реальності, а на її сприйнятті.

Так, якщо в оповіданні «Момент» оповідач бачить Семена «з його гострим, ніби мертвим носом», то це порівняння не стільки описує Семенів ніс, скільки вводить читача у контекст світовідчуття наратора, зосередженого на невідступному уявленні власної смерті, що, можливо, чекає на нього при переході кордону. Отже, на цьому рівні легітимізації суб'єктивності вона виявляє підсвідомі інтенції персонажів, змодельовані автором. Це дозволяє говорити про підтекстові значення, що необмежено розширює коло інтерпретацій літератури модернізму.

Розглянувши «чисте» мистецтво як право на суб'єктивність на прикладі малої прози В. Винниченка, ми впевнились, що цей аспект художньої системи модернізму є одним із способів дереалізації, деформації дійсності в епоху, яку можна вважати життям письменницької суб'єктивності між смертю Бога та власною смертю автора.

Джерела:

1. Ницше Ф. Сочинения. В 2-х т. - М.: РИПОЛ КЛАССИК, 1998. - Т.2. - 864с.
2. Павличко С. Український романтизм: тяглість напряму як естетичний тупик // Українська література: Матеріали І конгресу Міжнародної асоціації україністів (Київ, 27 серпня - 3 вересня 1990р.). - К.: Обереги, 1995. - С.94-100.
3. Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика. - К.: Основи, 1998. - 658с.
4. Философский энциклопедический словарь. - М.: ИНФРА-М, 2000. - 576с.
5. Антологія світової літературно-криичної думки ХХ ст. / За ред. М.Зубрицької. - Львів: Літопис, 1996. - 636с.
6. Самосознание европейской культуры ХХ века: Мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе. - М.: Политиздат, 1991. - 366с.
7. Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. - М.: Искусство, 1991. - 588с.
8. Бахтин М. Эстетика словесного творчества. - М.: Искусство, 1986. - 445с.
9. Українка Леся. [Винниченко] // Винниченко В. Раб краси: Оповідання, повість, щоденникові записи. - К.: Веселка, 1993. - С.351-371.
10. Гундорова Т. ПроЯвлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. - Львів: Літопис, 1997. - 300с.
11. Блэк М. Метафора // Теория метафоры: Сборник. - М.: Прогресс, 1990. - С.153-169.
12. Винниченко В. Раб краси: Оповідання, повість, щоденникові записи. - К.: Веселка, 1993. - 383с.

Мирослава КРУПКА

НЕОРОМАНТИЧНИЙ ДИСКУРС У ХУДОЖНЬОМУ ОСВОЄННІ

ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Мистецтво кінця XIX – початку XX століття робить спробу відійти від попередньої традиції і виробити нові шляхи розвитку літератури. Романтизм став тією вихідною точкою, яка дала поштовх до оновлення і реформації філософської та естетичної системи вітчизняного письменства. Романтизм кінця XIX- початку XX ст. видозмінюється в неоромантизм як ранню форму модернізму, що в основі своїй має вироблені на попередніх етапах естетичні категорії. Неоромантизм у парадигмі модернізму виконує дві функції: з одного боку, він є продовжувачем традиції українського письменства з погляду відродження і продовження романтичних традицій, а з іншого – саме неоромантизм на українських теренах виступає альтернативою реалістичному дискурсу і реалізується як оновлююча естетична система. З цього приводу доречною видається думка Я.Поліщука, «що український модернізм відчував гостру потребу романтичної традиції і намагався її (цю потребу) практично зреалізувати», звідси сприйняття неоромантизму не лише заради привабливих естетичних принципів, але і як спроба захисту перед критикою та подолання комплексу неповноцінності шляхом прямого вказування на традиції [1]. Ці твердження є слушними, особливо, якщо звернутися до площини стосунків у вітчизняному письменстві між критиками та митцями. Модерністичний контекст передбачає руйнування будь-яких канонів, у тому числі і позитивістських, при яких роль критиків була швидше дидактичною, аніж науково-об'єктивною, і вартість літературного твору визначалася не за естетичним, а за соціальним принципом. Відбувалась підміна поняття «творчість» поняттям «доцільність». За таких умов, безперечно, модерністичні твори були засуджені на нищівну критику та безапеляційне відкидання.

Ольга Кобилянська, намагаючись запобігти потрактовуванню своєї творчості у позитивістській манері, пише у листі до Осипа Маковея: «Борони мене, Боже, бути галицько-руською авторкою» [2], тобто свідомо відмежовується від народницької критики: «Щодо Франка, то він для мене не авторитет, для мене авторитет німці, в котрих не виробляв для мене ніхто реклами» [3]. Письменниця ставить свій доробок у контекст світового канону, аби критика не була такою тенденційною, але постійне усвідомлення подвійних стандартів, безперечно, відбилося на творчій рефлексії Ольги Кобилянської. Про певну двоїстість її манери пише Леся Українка, аналізуючи повість «Царівна»: «Взагалі писана ся повість якось немов би двома стилями разом: дуже романтичним і чисто натуралістичним. Пані Кобилянська писателька нової школи, неоромантичної, але її неоромантичний стиль не дійшов ще до такої гармонії ідеалу з життєвою правдою, як то єсть у деяких новітніх французьких письмовців» [4]. Осип Маковей також відзначає, що «препишні ліричні сцени ідуть в її творах [поряд] сцен, писаних реалістично, зовсім так, як це діється і в житті» [5]. Таким чином було визначено одну із специфічних

рис українського модернізму – спробу поєднати естетичні та реалістичні принципи, яка в своїй сутності відображає неповноту модернізму як власне естетичного дискурсу. У сучасному літературознавстві мова йде про певну неоромантичну стильову манеру, що простежується у творчості Ольги Кобилянської і поєднує елементи різноспрямованої стилістики (символізму, імпресіонізму, натуралізму, романтизму, неокласицизму), що тяжіють загалом до романтичного типу творчості [6]. Леся Українка, запропонувавши термін «новоромантизм», також вказувала на його романтичне коріння, але трансформоване в іншу якість: «Замість простоти стилю знаходимо тут запал і завзяття, повний брак об'єктивності, нагромадження образів, порівнянь, докорів, погроз, обітниць, віщувань жалю, надії, гніву – всі почуття, всі пристрасті людського серця відбились яскраво в тій огнистій ліриці... Навіть сама техніка фрази неначе виміряна свідомо на те, що тепер звуть сугестією (внушенням)» [7].

Отже, неоромантизм проголошується мистецтвом ірраціональним, в основі якого лежить чуттєвий суб'єктивний досвід і прагнення до ідеального гармонійного світовідчуття та світорозуміння. Такий «порив ins Blau», як називала його Леся Українка, безперечно, дав змогу згармонізувати у творчості О.Кобилянської прагнення цілісності особистості з практичною спробою його реалізації. Змістом неоромантизму стало життя конкретної особи. Замість пригніченої, страждаючої, придавленої тяжкими соціальними обставинами «маленької людини» на перший план виходить суб'єкт, гордий і сильний, який прагне до самовдосконалення, має ідеальні вимоги до життя, будує гармонійну внутрішню сутність, шукає розв'язок основних філософських проблем швидше шляхом досвіду, а не теорії.

Сама ж письменниця не досить чітко уявляла розмежування стилів, напрямів, тенденцій в тогочасному літературному процесі. У листі до Фр.Ржегоржа вона пише, що не вміє схарактеризувати напрям своїх творів, але уточнює «ніяк не належу до «золістів» і взагалі тої-то школи грубого реалізму, що і тепер відзивається ще десь-не-десь в деяких творах різних писателів. Держуся засади, що артист чи писатель повинен описувати «вибрану» дійсність і ніколи не забувати, що штука і всякий артизм любить помимо всього, зніження, т.є. любить тонкість і делікатність» [8]. Це твердження чітко ілюструє заперечення реалістичного дискурсу на користь естетизації, відмову від спрощеного соціального трактування дійсності взамін відтворення чуттєво-практичного освоєння реальності. На перший план у становленні індивідуальності виходить ідея – «перемогти в собі раба – чи людського, чи світового, чи раба етики, чи естетики, взагалі раба, і стать вільною істотою, сильною, як бог, аморальною як природа, красивою як схід сонця, величною як його захід, гордою як смерть, ніжною як уста дитини» [9]. Свобода оголошується абсолютною категорією і є мірилом усіх цінностей. Іван Франко називає Ольгу Кобилянську «проповідницею індивідуалізму і

вільного життя» [10], тим самим чітко вказавши основні ціннісні орієнтири письменниці – індивідуалізм як прагнення виокремити людську особистість, закцентувавши увагу на її самодостатній природі та вільне життя як спосіб спілкування зі світом без жодних обмежень щодо власного самовдосконалення. Досить повно і чітко таку програму виголошує Наталка з повісті «Царівна»: «Мати таку свободу, щоб бути собі ціллю!.. Передусім бути собі ціллю, для власного духа працювати, як бджола; збагачувати його, збільшувати, довести до того, щоб став сяючим, прегарним, хвилюючим, зоріючим у тисячах красках!.. Бути передусім собі ціллю, а опісля стати або для одного чимсь величним на всі часи, або віддатися праці для всіх. Боротися за щось найвище, сягаюче далеко поза буденне щастя... Свобідний чоловік з розумом – це мій ідеал» [11].

Ідеал стає універсальною категорією, до якої прагнуть усі герої О.Кобилянської і реалізується у різноманітних варіантах типу людини-царівни. Прикметно, що саме жінка виступає, як героїчний тип. Модернізм передбачає своєрідну руйнацію канонів і якщо в попередній літературі ми найчастіше зустрічали втомленого життям, роздушеного обставинами, розчарованого в людях чоловіка, то письменство fin de siecle пропонує нового героя – винятковий характер, цільна натура, інтелектуально розвинена особистість, рецепція самодостатності, устремління в майбутнє, внутрішня свобода, усвідомлення власної вибраності репрезентує собою жінка як модерний образ. Отже, в основі концепції неоромантизму лежить активний тип сильної жіночої особистості, яка за своїми ознаками вписується у модерний контекст європейського героя, а на основі феміністичних пріоритетів, Ольгу Кобилянську можна поставити поряд з Ібсеном, Ведекіндом, Боклем, Рейтер, Неєрою. Це свідчить про те, що письменниця була на рівні світових тем і ще раз підтверджує думку про комунікативність, діалогічність культур в епоху модернізму.

В О.Кобилянської знаходимо принципово нове вирішення популярної для української літератури теми стосунків особистості і загалу. Постійне протиставлення духовного аристократизму вибраних і морального плебейства всіх інших логічно наводить на думку про знакову фігуру епохи модернізму – Фрідріха Ніцше, вплив якого на творчість О.Кобилянської ще і на сьогодні залишається дискутивним питанням. Сама письменниця відзначала, що Ніцше займав її «своєю глибиною й деякими думками на будуче», обмовляючись, що не так «дуже віддавалася впливу цього модного письменника» [12].

Ми вважаємо, що в творах, листах, щоденниках відчутні відлуння ідей Ф.Ніцше – від беззастережного прийняття тези про естетизм як критерій життя (всі герої Кобилянської теж ідуть «за красою»), через полеміку щодо стосунків людини і загалу (письменниця сповідує ідею вдосконалення і творення цілісної натури, лише як певної передумови виховання всього народу) до протистояння у розумінні жіночої ролі (у Ольги Кобилянської

ніцшеанський тип «вищої людини» трансформується у жіночих образах). Найчастіше зустрічаємося із цитатами філософських трактатів, коли герої намагаються виправдати свої вчинки і використовують Ф.Ніцше як останній аргумент, і хоча «пряме вказування на філософські тексти засвідчує лише найпростіше, найелементарніші його (зв'язку із філософією) форми» [13], безперечною залишається співзвучність філософської концепції Ф.Ніцше та О.Кобилянської у контексті модерну.

Повертаючись до питання співіснування у творчості О.Кобилянської особистості і загалу, варто зазначити, що її героїні цілком у дусі романтичної традиції завжди є самотніми, але цей стан ускладнюється усвідомленням власної обраності та іншості. Сильна індивідуальність протиставляється натовпу, але лише з метою перетворити, реформувати його. Погорда до покірливості, терпіння, апатії, інертності поєднується в О.Кобилянської з прагненням прислужитися народові, піднести його на вищий щабель розвитку. В «Апостолі черні» зустрічаємо слова, які ілюструють саме таку позицію авторки: «Кожний із нас повинен мати обов'язок служити один одному і своїй народности. Коли кожний лише одну-дві цеголки принесе із щирим серцем до того нашого вузького світу, то ми будемо ставити щораз кращі підвалини під нове покоління та державу» [14]. Більше того, ми бачимо вихід на значно вищий рівень – державотворення. Проекція в майбутнє є характерною для творчої рефлексії письменниці. У листі до О.Маковея вона пише, що література «має виховувати і дальше вести. Як ми будемо нашій публіці лише пересічні типи подавати, а не моделювати і компонувати кращих цінніших типів на будучність – то будемо вічно на одному рівні стояти» [15].

Устремління до «полудня», «закінчення», «будучности» є специфічною рисою неоромантизму. Особливо показовим з цього погляду є подвійне життя, яке ведуть героїні. Реальність, буденщина, побут, сучасність ніби не стосуються їх безпосередньо, оскільки всі події зосереджені на чуттєвому рівні, у внутрішньому світі. Модерний суб'єкт свідомо обирає парадигму, у якій теперішнє нівелюється і сприймаєгься лише, як тло, на якому проектується майбутнє. Неоромантичне трактування відрізняється від рецепції раніших романтиків, у яких суб'єкт віднаходив себе у минулому.

У силу певних об'єктивних причин (географічне положення, культурна ізольованість, німецькомовне середовище, іноземне оточення) Ольга Кобилянська специфічно долучалась до української культури. Невпевненість у власних літературних пошуках, штучне освоєння української мови, негативна оцінка вітчизняної критики – все це стає приводом до розпачливих слів: «Все моє – чуже мені. Чуже українство» [16]. Однак, авторка як і І.Франко [17], усвідомлювала двоякість свого становища – причетність до українського народу і обов'язок перед ним. «Одна праця, одне перо, ба власне моє я зробило мене тим, чим я є – робітницею свого народу» [18]. Титанічні зусилля, які прикладала О.Кобилянська, аби виробитися в українську письменницю, не

були належно оцінені літературним середовищем. «До цього наміру, – пише О.Маковей, – вона не признавалася майже нікому і не могла признатися, бо ніхто був-би її за це не похвалив» [19]. Більше того, авторка з іронією говорить, що «люди зробили собі з того спорт – критикувати тепер літературні твори; шкода лишень, що не дають як писати, і що не купують книжки» [20]. Намагання якимось чином довести свою «руськість» і стало однією з причин специфіки творчості О.Кобилянської – наявності двох паралельних тем: селянської, яка стала даниною українській письменницькій традиції, та теми з життя інтелігенції, що було новим для вітчизняної літератури. Безперечно, попри всі запевнення авторки, саме друга стала органічним полем для експериментаторських пошуків. Відкидання традиційної позитивістської моралі, зацикленої на селянському менталітеті, приводить О.Кобилянську на шлях полеміки з В.Стефаником, який був одним із небагатьох, кого визнавала авторка. Переконуючи В.Стефаника писати хоча б для народу, оскільки він не любить інтелігенцію, О.Кобилянська стає на захист останньої: «Мені жаль, що Ви не любите ту слабку інтелігенцію. Вона бідна, пане Стефаник, вона далеко слабша і нещасливіша, як сильний тисячлітній народ. За нею не уймається ніхто. Чому її ж ненавидіти? Але, правда, ненавидіти легше, як любити» [21]. Свідоме звертання О.Кобилянської до селянської тематики зокрема, як і до українського письменства в цілому, викликало схвальну рецензію критики, і у сприйнятті І.Франка, це прозвучало як «більш вірний шлях» [22]. Аналізуючи ці дві тенденції, варто зазначити, що хоча авторка і поставила у центрі повісті «Земля» народ, але він кардинально відрізняється від ідеалістичного змалювання позитивістською літературою і швидше суголосний образу демістифікованого народу Грицька Григоренка.

Ціково простежити наскільки різняться між собою ці прошарки населення в творчості О.Кобилянської. Насамперед, різні екзистенційні простори та ставлення до життя. Інтелігенція живе у постійних конфліктах, як зі своїм внутрішнім «я» так і з оточуючими; герої нехтують сьогоднішнім днем, намагаючись віднайти себе у майбутньому, кожен творить власне життя. У той же час, селяни співіснують у гармонії і з природою, і з внутрішнім світом. Віра у магічне «щось» позбавляє їх відповідальності. «Ще не мали прочуття о тій глибокій розкладаючій тузі з хорим усміхом на устах, яку викликає лише образовання й культура. Вони жили з дня на день, не дбаючи о будучність і її безнадійність, їх бажання були прості й прозорі а умови їх щастя – блиск сонця й синє небо» [23].

Чітке розмежування творів із життя середньої версти та селян прослідковується і на мовному грунті. Якщо для лексики інтелігенції характерні загальноєвропейські слова, то відсутність такої лексики у селян компенсується введенням діалектизмів. Тобто, «персонажі-селяни говорять літературною мовою, але з виразними рисами селянської мовної атмосфери» [24].

Відповідно до тематики, творчість О.Кобилянської фокусується навколо

двох типів героїнь, про яких вона писала у листі до О.Маковея від 11 серпня 1898 року: «Люблю цілком простих жінок, селянок, і таких, що навіть писати не вміють, прив'язуюся до них, сама не знаю Вам сказати чому – з чуттям, котрім прячеться щось навіть з пожертвування – а образовані і тонко відчуваючі жінки є для мене ідеалом, до котрого молюся я» [25].

На перший план виходять молоді жінки – інтелігентки, які в більшій або меншій мірі конфліктують із філістерським середовищем, і прагнуть вдосконалити себе, аби працювати для народу. (У силу певних причин рідко хто цього досягає, оскільки романтизм не передбачає викінченого характеру). З іншого боку, О.Кобилянська паралельно пише речі, у яких героїні є селянками. При всій зовнішній несхожості, виділяються певні моменти, які є спільними. Це знову ж таки мотив обраної особистості. Туркиня із повісті «У неділю рано зілля копала» так само «не для кожного», як і Наталка із «Царівни». Протиставлення жіночого і чоловічого світів, причому змінюються традиційні ґендерні ролі. Селянка (новела «Некультурна») позбавлена надмірної чутливості і витонченості, не любить жіночої роботи, у стосунках з чоловіками пропонує партнерські умови, до яких чоловіки ще не готові. Так, власне, Наталка («Царівна»), дає шанс Орядину, аби він зміг самоудосконалитись для народу, стати «вищою людиною» і готова чекати, однак Орядин хоче «буденного щастя» уже зараз. Ґендерні стосунки загострюються у шлюбі, який є своєрідним показником «повноцінності» жінки. Олена Ляуфер («Людина») уже задовго до офіційного одруження ненавидить свого чоловіка і ладна «розтоптати як гадину», селянка із новели «Огрівай сонце» вбиває власного чоловіка, який є п'яницею. Пізніше О.Кобилянська переглянула свої погляди на шлюб, і уже в повісті «Через кладку» він трактується як нагорода, здійснення мрій, гармонійна спілка двох особистостей. Маня Обринська, дівчина із сім'ї «найвищого урядовця», більше як десять років наполегливо працює над собою, стоїчно переносить різноманітні труднощі і врешті-решт моральна вищість винагороджується шлюбом. У дечому ця ситуація подібна до шлюбу Анни та Петра («Земля»). Наймичка Анна гармонійно поєднує в собі зовнішню красу та ідеальний характер. Щире взаємне кохання з Михайлом трагічно обривається. Анна стійко зносить всі випробування і знаходить щастя у шлюбі із Петром, який також був чесною і порядною людиною. Цікавим є трактування у ґендерному зрізі проблеми стосунки батьків і дітей, а власне – матерів і синів. Деспотична владна поміщиця, засліплена материнською любов'ю, сама вирішує, хто її тридцятип'ятилітньому сину «до пари», а хто ні, і син у силу своєї інфантильності довго вагається між почуттями до дівчини і любов'ю до матері, і лише, завдяки збігу обставин, все закінчується щасливим шлюбом («За ситуаціями»). Зоя Вергер – селянка із новели «Вовчиха» також вирізняється сильним характером і владною поведінкою. Вона не зупиняється перед жодним із засобів, аби утримати дітей біля себе. Сини, які осмілились піти проти матері, назавжди стали чужими. Селянка

воліє краще відмовитись від дітей, аніж пробачити їм непослух.

Отже, ми вважаємо, що співіснування у творчому доробку Ольги Кобилянської творів із життя різних соціальних верств є спробою апробації актуальних тем на альтернативному матеріалі.

О.Кобилянська великого значення надає символу долі, яка, наразі, стає вирішальним чинником у всіх життєвих перипетіях. Трактуючи долю як фатум, рок, запрограмованість, авторка відходить від реалістичних традицій, де людина протистоїть швидше соціальним обставинам, аніж визначеності згори. Тут напрошуються паралелі з фольклором, який також став для О.Кобилянської благодатним матеріалом для оригінальної обробки. Авторка повністю відходить від етнографічних прийомів попереднього періоду, де, за словами І.Денисюка «рясно цитуються уривки з пісні як готові формули народної мудрості, як замінник власної думки, і роль їх аналогічна цитаті в науковій статті» [26]. Авторка формує принципово нову неоромантичну концепцію. Заглибленість у міфопоетику та фольклор не є самоціллю, вона використовує це лише як романтичне тло для відображення набагато складніших психологічних процесів. Ця ж тенденція прослідковується і в зображені природи. У творах О.Кобилянської немає статистичних пейзажних картин, замість них ми зустрічаємо елементи психологізації природи. Вона виступає ще однією дійовою особою, аби увиразнити внутрішні екзистенційні конфлікти, які проявляються і на зовнішньому недієвому рівні («У неділю рано зілля копала»).

Однією із ознак модерного дискурсу О.Кобилянської є містицизм. В автобіографії вона зізнається: «У мене наклін до містики, – по моїй мамі й бабуні. А й батько клонився до того напряму» [27]. Парадигма містицизму найвиразніше прочитується у повісті «Апостол черні», де фатум лежить в основі сюжетної колізії. Можна виявити декілька ознак містичних проявів. Сни, які неодмінно віщують нещастя («Земля»). Родові прокляття, що накладають спокуту не на одне покоління («Апостол черні»). Знакові коди, які передбачають трагічні події («Через кладку»). Чари, які пороблені на смерть («Некультурна»). Музика, яка наперед передбачає трагічну розв’язку («Valse melancolique»). Містичне забарвлення зближує О.Кобилянську зі символістами, що, безперечно, є прикметним для літератури цього періоду із виразним тяжінням до інтеграції стилів.

Модерне мислення передбачає руйнацію канонів, тому закономірним видається поява саме в цей час творів із зображенням сексуальності. С.Павличко цілком слушно говорить про зв’язок фемінізму і сексуальності [28]. Відкидання догматичних канонів дозволяє письменниці всебічно глянути на героїв не лише з погляду їх духовного розвитку, інтелектуальних характеристик, а й торкнутися питання тілесності. І хоча О.Кобилянська вдається до евфемізмів і символів – це не рятує її від розгромних виступів народницької критики. Традиційно відзначився С.Єфремов, який вбачав у творах лише «мерзость»

і «порнографію» [29]. Стереотипне мислення не дозволило відсторонитися від соціологічності і поцінувати твори за хоча б естетичними критеріями, не говорячи вже про новизну та сміливість висловлених там думок. О.Кобилянська творами «Некультурна», «Природа», «Valse melancoliqie», «Impromtu phantasie» позбавила українське письменство ще одного культурного табу, посприявши тим самим модернізації культури. Модернізація культури кінця XIX – початку XX століття стала вихідним пунктом інтеґрації вітчизняного письменства в загальноєвропейський мистецький простір, і хоча в силу певних причин цей процес не був завершеним, однак він дав поштовх до подальшого оновлення культури. Постать О.Кобилянської є знаковою для цього періоду, оскільки саме її творчість стала першою спробою модерністичного дискурсу на вітчизняних теренах. Неоромантична концепція О.Кобилянської співзвучна модерним шуканням європейських літератур і має своє закономірне продовження в сучасних митецьких пошуках.

Джерела:

1. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. Літературознавчі студії. - Івано-Франківськ, 1998. - С.199.
2. Кобилянська О. Твори: У 5-ти т. - К., 1963. - Т.5. - С.324.
3. Там само. - С.321. Варто зазначити, що стосунки О.Кобилянської та І.Франка ніколи не були однозначними. У 1886 році як редактор альманаху «Перший вінок» він не прийняв до друку надіслане О.Кобилянською оповідання «Вона вийшла заміж», обумовивши це тим, що оповідання було написане «солодкаво-сентиментальним, марлітівським стилем» (Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. - К., 1981. - Т.41. - С.159). Письменниця дуже боляче переживає критику І.Франка і намагається її зрозуміти. У листі до О.Маковея від 7 грудня 1898 року пише: «Франко хтів би, щоб я в іншім напрямі писала, говорив мені те. Він сильний реаліст, і тому я не дивуюся, що не годиться з моїми письмами» (Кобилянська О. Твори: У 5-ти т. - К., 1963. - Т.5. - С.376). Різко розходячись з І.Франком стосовно стилю письма, О.Кобилянська завжди розуміла і цінувала значення постаті І.Франка для українського письменства. У цьому ж році вона пише до О.Маковея стосовно І.Франка: «Я його Вам завидую, де вже мені тут таких людей найти? Його одного завидую Вам» (Кобилянська О. Твори: У 5-ти т. - К., 1963. -Т.5. - С.412).
4. Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти т. - К., 1977. - Т.10. - С.81.
5. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. - К., 1963. - С.67.
6. Гундорова Т., Шумило Н. Тенденції розвитку художнього мислення (початок XX століття) // Слово і час, 1993. - №1. - С.58.
7. Українка Леся. Зібрання творів: У 10-ти т. - К., 1965. - Т.8. - С.140.
8. Кобилянська О. Твори: у 3-х т. - К., 1956. - Т.3. - С.544.
9. Українська хата. - 1911. - №7. - С.354.
10. Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. - К., 1981. - Т.41. - С.160.
11. Кобилянська О. Твори: У 3-х т. - К., 1956. - Т.1. - С.225.
12. Кобилянська О. Твори: У 5-ти т. - К., 1963. - Т.5. - С.240.
13 Поліщук Я. Названа праця. - С.15.
14. Кобилянська О. Апостол черні. - Львів, 1994. - С.161.
15. Кобилянська О. Твори: У 5-ти т. - К., 1963. - Т.5. - С.528.
16. Кобилянська О. Слова зворушеного серця. Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади. - К., 1982. - С.188.
17. Див.: Франко І. Дещо про себе самого // Київська старовина, 1992. - №3. - С.90-91.

18. Кобилянська О. Твори: У 5-ти т. - К., 1963. - Т.5. - С.239.
19. Літературно-науковий вісник. - 1899. - Т.5. - Кн.1. - С.29.
20. Кобилянська О. Твори: У 5-ти т. - К., 1963. -Т.5. - С.344-345.
21. Там само. - С.373.
22. Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. - К., 1981. - Т.41. - С.160.
23. Кобилянська О. Твори: У 3-х т. - К., 1956. - Т.1. - С.459.
24. Копач О. Мовостиль Ольги Кобилянської. - Торонто, 1972. - С.163.
25. Кобилянська О. Твори: У 5-ти т. - К., 1963. - Т.5. - С.355.
26. Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX - початку XX століття. - К., 1981. - С.153-154.
27. Кобилянська О. Твори: У 3-х т. - К., 1956. - Т.3. - С.566.
28. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. - К., 1997. - С.78.
29. Єфремов С. Літературно-критичні статті. - К., 1993. - С.110.

Лариса ЖИЖчЕНКО

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА ТА ЇЇ ФЕМІНІЗМ

Сьогодні, як відомо, «прочитання» творів О.Кобилянської в руслі феміністичного дискурсу стало вже традицією. Яскравим свідченням цього стала стаття «Бути собі ціллю» М.Денисенко - випускниці Києво-Могилянської Академії, яка, проводячи паралель між О.Кобилянською та її героїнею Царівною, вважає, що обидві вони є: 1) ніцшеанками, 2) феміністками, 3) патріотками своєї батьківщини, 4) схильними до нарцисизму. Вона наголошує на тому, що «художній тип прози О.Кобилянської - ніцшеанський у своїй основі. Її герої намагаються подолати нудоту життя, шукають вищого його сенсу, пориваються ins Blau, щоб досягти абсолютної свободи і стати «надлюдиною», яка живе «по той бік добра і зла» і для якої «бог помер» [1]. У такому контексті фемінізм позначений ознаками «іншого» як маскулінного, що йде всупереч уявленням О.Кобилянської. Її фемінізм, як засвідчує конкретний матеріал (щоденник, листи, автобіографії, художні тексти), скоріше емансипаційного характеру, а ніж крайнього. Підстави для такого висновку дають: розуміння сенсу життя жінки як духовного «самостворення», уявлення письменниці про релігію про ідеал жінки та мужчини.

Героїня О.Кобилянської Наталка Верковичівна у повісті «Царівна» своє життєве кредо визначає так: «Передусім бути собі ціллю, для власного духа працювати, як бджола. Передусім бути собі ціллю й обробляти самого себе, з дня на день, з року до року. Різьбити себе, вирівнювати, щоби все було складне, тонке, миле. Щоб не осталося дисгармонії ані для ока, ані для серця, для жодного зі змислів. Бути передусім собі ціллю, а після стати або для одного чимсь величним на всі часи, або віддатися праці для всіх».

На відміну від сучасних дослідників творчості письменниці, які трактують

З М І С Т

Розділ 1 ТЕОРЕТИчНі ЗАСАДИ МОДЕРНіЗМУ 3
Григорій ШТОНЬ ФОЛЬКЛОР І МОДЕРН. СУМІСНІСТЬ ХУДОЖНІХ КОДІВ 4
Галина SSСТРУБЕЦЬКА МОДЕРНіЗМ. АВАНгАРДИЗМ. ЕКСПРЕСіОНіЗМ. КОРЕЛцІЙНИЙ АСПЕКТ 9
Катерина СЕРАЖИМ ТЕКСТ І ДИСКУРС МОДЕРНІЗМУ 19
Петро БІЛОУС КОЛАЖ У ДАВНІЙ ТА МОДЕРНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ 23
Сергій БАБИЧ ДІАЛЕКТИКА «ПОРОЖНЬОГО МІСЦЯ»: РЕЦЕПЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ ДАВНИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ МОДЕРНІЗМІ 33
Ванда ЧАЙКОВСЬКА ЯВИЩЕ МИСТЕЦЬКОГО СИНТЕЗУ ЯК ВИЯВ МОДЕРНІСТСЬКОГО ДИСКУРСУ 47
Алла МАТчУК ПіДТЕКСТ У ЛіТЕРАТУРі ХХ СТОЛіТТц 51

Розділ 2 ТВОРчіСТЬ ЛЕСі УКРАЇНКИ і МОДЕРНіЗМ 57
Ярослав ПОЛІЩУК НЕСПІВМІРНІСТЬ СВІТІВ: ПРОБЛЕМА чОЛОВічОГО і ЖіНОчОГО У ДРАМАТИчНіЙ ПОЕМі ЛЕСі УКРАЇНКИ «ОДЕРЖИМА» 58
Ірина ЗАХАРчУК ПРОЕКЦІЇ ТА ФУНКЦІЇ АПОКРИФУ В ДРАМАХ ЛЕСі УКРАЇНКИ 69
Рая ТХОРУК ДО ПИТАННц іНТЕРТЕКСТУ «ОДЕРЖИМОЇ» ЛЕСі УКРАЇНКИ 77
Микола СУЛцТИЦЬКИЙ ОСОБЛИВОСТі ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННц ЛЕСі УКРАЇНКИ-ДРАМАТУРГА (НА МАТЕРіАЛі ДРАМИ «БЛАКИТНА ТРОцНДА») 90
Наталія МАЛЮТіНА ФіЛОСОФіц чАСУ В ЕКЗИСТЕНЦІЙНОМУ ПРОСТОРі ДРАМАТИчНОГО ДіАЛОГУ ЛЕСі УКРАЇНКИ «ТРИ ХВИЛИНИ» 97
Алла ДИБА ОСОБИСТіСНИЙ і ТВОРчИЙ ФЕНОМЕН ЛЕСі УКРАЇНКИ. ОКРЕМі СКЛАДОВі, ПРОБЛЕМИ, ДОМіНАНТИ ПРОцВЛЕНЬ 103
Віра ХМЕЛЬ МОРФОЛОГіц «ОСіННЬОї КАЗКИ» ЛЕСі УКРАЇНКИ 116
Анатолій ШЕВчУК АНГЛОМОВНІ ПЕРЕКЛАДИ ПОЕЗІЙ ЛЕСІ УКРАЇНКИ КРІЗЬ ПРИЗМУ МОДЕРНІСТСЬКОЇ ПРАКТИКИ 122

Розділ 3 ТЕКСТИ І КОНТЕКСТИ 129
Наталя ШУМИЛО МОДЕРНіЗМ і ПРОБЛЕМА НАЦіОНАЛЬНОї іМАНЕНТНОСТі УКРАЇНСЬКА ПРОЗА КіНЦц ХІХ – ПОчАТКУ ХХ СТ. 130

Леся ОМЕЛЬчУК МИСТЕЦЬКА ФіЛОСОФіц ЄВГЕНА
МАЛАНЮКА АНТИМОДЕРНіЗМ ТА НОВА МОДЕРНіСТЬ..... 139
Оксана КОНОНЕНКО ТВОРЧІСТЬ ВАСИЛЯ ПАЧОВСЬКОГО
І СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СИМВОЛІЗМУ 144
Наталія МУШИРОВСЬКА НАЦіОНАЛЬНА іСТОРіц
цК ОСНОВА ТВОРчИХ ПОШУКіВ ВАСИЛц ПАчОВСЬКОГО
У МіСТИчНОМУ ЕПОСі «ЗОЛОТі ВОРОТА» 151
Наталія БУРКАЛЕЦЬ ГРИГОРІЙ КОСИНКА і КНУТ ГАМСУН: іНТЕРТЕКСТУАЛЬНіСТЬ В
РАМКАХ
ЛіТЕРАТУРНОї ТРАДИЦІЇ 165
Василь БУРЧЕНЯ РОМАНІСТИКА РОМАНА ІВАНИЧУКА:
ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МИНУЛОГО..... 171

Розділ 4 ПИТАННSS ПОЕТИКИ 175
Лідія ҐОЛОМБ МІСТИЧНІ ВИМІРИ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ
У ЗБІРЦІ ПОЕЗІЙ ФЕДОРА ПОТУШНЯКА
«ТЕРЕЗИ ВІЧНОСТІ» 176
Тетяна САцПіНА ХРОНОТОП ДОРОГИ В КОНТЕКСТІ
ІМПРЕСІОНІСТИЧНОЇ ПОЕТИКИ
МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО 182
Богдан КИР'цНчУК НОВЕЛА МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
«СОН»: ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ АСПЕКТ 190
Валентина БАРчАН ОСОБЛИВОСТі ПОЕТИКИ ЗБіРКИ
«СКИТСЬКі ВОҐНі» ТОДОСц ОСЬМАчКИ 198
Оксана БОцРчУК «НЕОКЛАСИчНА» ПРОЗА ВІКТОРА ДОМОНТОВИчА цК РіЗНОВИД МОДЕРНіЗ
205
Ганна ШВЕЦЬ ПОНцТТц МОДЕРНіЗМУ В ЕСЕЇСТИЦі
ВАСИЛц БАРКИ..... 214

Розділ 5 ЛІТЕРАТУРНІ ПОСТАТІ 221
Любов ПОЛІЩУК РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ НАДІЇ КИБАЛЬЧИЧ:
ДО ПРОБЛЕМИ ГЕТЕРОГЕННОСТі УКРАЇНСЬКОї ЛіТЕРАТУРИ
КіНЦц XIX - ПОчАТКУ XXСТ. 222
Ігор РАСЮКТИП «ДИЗГАРМОНІЙНОЇ» ОСОБИСТОСТІ У ДРАМІ ВОЛОДИМИРА ВИННИчЕНКА
«ДИЗГАРМОНІц» 228
Анфіса ГОРБАНЬ МОДЕРНіЗМ цК ПРАВО
НА СУБ'єКТИВНіСТЬ: НА МАТЕРіАЛі МАЛОї ПРОЗИ ВОЛОДИМИРА ВИННИчЕНКА 2
Мирослава КРУПКА НЕОРОМАНТИчНИЙ ДИСКУРС
У ХУДОЖНЬОМУ ОСВОєННі ОЛЬГИ КОБИЛцНСЬКОї..... 245
Лариса ЖИЖчЕНКО ОЛЬГА КОБИЛцНСЬКА ТА її ФЕМіНіЗМ 251

ПРО АВТОРіВ ..□ 260

Наукове видання

УКРАЇНСЬКИЙ МОДЕРНІЗМ ЗІ СТОЛІТНЬОЇ ВІДСТАНІ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Збірник наукових праць
Рівненського державного
гуманітарного університету.
Вип. X, спеціальний. - Рівне: РДГУ, 2001. - 268с.

Упорядкування та наукове редаґування:

Ярослав ПОЛІЩУК
Рая ТХОРУК
Ірина ЗАХАРЧУК

Верстка: Олег ЗЕНЬ

**Друкується за ухвалою Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету**

У збірнику вміщені статті учасників Всеукраїнської наукової конференції «Український модернізм зі столітньої відстані». що відбулася 26-27 квітня 2001 року в Рівненському гуманітарному університеті. Теми поданих публікацій стосуються актуальних завдань дослідження української літератури кінця XIX - XX століть. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

УКРАЇНСЬКИЙ МОДЕРНІЗМ ЗІ СТОЛІТНЬОЇ ВІДСТАНІ. Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип.X. спеціальний. - Рівне: РДГУ, 2001. - 268с.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет. Каб. 404 (Кафедра української літератури)

Віддруковано в інформаційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету:
33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.